

Aleš Lokar

GOSPODARSKO SODELOVANJE OBMEJNIH PODROČIJ ITALIJE IN JUGOSLAVIJE IN MOŽNOSTI VKLJUČEVANJA SLOVENSKE NARODNOSTNE SKUPNOSTI V ITALIJI

1. Obmejno gospodarsko sodelovanje po obmejnih sporazumih med Italijo in Jugoslavijo

Za gospodarsko sodelovanje na obmejnem področju med Italijo in Jugoslavijo so dokajšnjega pomena preferencialni (prednostni) sporazumi o obmejnem sodelovanju, ki so nastali v povojnem obdobju na podlagi različnih družbeno-gospodarskih in političnih pobud.

Osnova za gospodarsko sodelovanje in izmenjavo med obema jadranskima državama sta gospodarski sporazum iz let 1963, ki ga je omogočilo članstvo obeh držav v GATT (General Agreement on Tariffs & Trade) — sledilo mu je medsebojno priznanje klavzule »najugodnejše obravnavane države«, in pa prvi (1970) ter drugi (1980) sporazum EGS—Jugoslavija.¹

Obmejni sporazumi so nastali pred opisanimi mednarodnimi sporazumi in neodvisno od njih, vendar pa jih omenjajo in implicite ponovno potrjujejo kot lokalne izjeme v celotni sliki razmerij med Italijo in Jugoslavijo. Že sam GATT² predvideva takšne izjeme in jih označuje za »obmejni promet«,³ sporazum EGS—Jugoslavija iz leta 1980 pa z 28. členom izrecno izraža »ne vplivanje« tega sporazuma na posebne režime, ki so nastali v prejšnjih obdobjih.

Na obmejnem področju med Italijo in Jugoslavijo imamo tri obmejne sporazume: tržaški, videmsko-goriški in pa sejemski sporazum Alpe-Adria.

Prva dva sta nastala v prvem povojnem obdobju, in sicer iz nujnosti, da ne bi povsem ustavili tradicionalnih prometnih tokov med mestnimi središči Trsta, Gorice in Čedadada ter njihovim tradicionalnim podeželjem, ki jih je ločila meja po drui svetovni vojni. V Trstu so ti sporazumi nastali še v času Zavezniške vojaške uprave (ZVU) med posameznimi deli Svobodnega tržaškega ozemlja (STO), v Gorici pa na podlagi sporazuma, ki sta ga Italija in Jugoslavija podpisali leta 1949. Tržaški in videmsko-goriški sporazum sta dobila sedanjo obliko 31. marca 1955 kot dela novega globalnega pravilnika o gospodarskih odnosih med obema državama.^{4,5} Sporazum Alpe-Adria pa so podpisali leta 1962 in urejuje sejemske posle Alpe-Adria v Ljubljani.

Tržaški in videmsko-goriški sporazum sta si zelo podobna po strukturi: zajemata obmejna področja na Goriškem in Tržaškem na obeh straneh meje, dolo-

¹ Commissione della Comunita' Europea «Accordo di Cooperazione tra la Comunita' Economica Europea e la Repubblica Socialista Federativa di Jugoslavia», 1980.

² General Agreement on Tariffs and Trade, Vol. 1, Lake Success, New York: United Nations, 1977.

³ HOCEVAR T., »The Impact of Italo-Yugoslav Frontier Trade Agreements on the Expansion and Liberalization of East-West Trade«, Seventh Annual Southern Conference of Slavic Studies, October 25—26, 1968, University of Virginia.

⁴ LOKAR A., »Prospettive di sviluppo dei regimi di scambio preferenziali nel Friuli-Venezia Giulia«. Raziskava, ki jo je avtor opravil za deželo Furlanijo-Julijsko krajino leta 1980.

⁵ VRŠAJ E., »La cooperazione economica Italia-Jugoslavia«, Ed.: Mladika, Trst, Ul. Donizetti 3.

čata blagovne kontingente in obvezujeta podjetja, ki trgujejo po njihnih določitih, da imajo sedež na obmejnem območju ter da opravljajo plačila na tako imenovanih »avtonomnih računih« pri Italijanski banki (Banca d'Italia) v Trstu oziroma Gorici. Obračunavajo jih v nekonvertibilnih lirah in zanje ne predvidevajo možnosti manipulativnih kreditov. Zato jih je treba letno uravnovešati. Morebitne salde je mogoče prenašati na naslednje leto na isti račun ali pa na generalni račun italijansko-jugoslovanske izmenjave.

Blagovne liste so označene s črkami A, B, C in D.

Lista A se nanaša na imena proizvodov in na kontingente, ki jih je moč uvoziti v Italijo na obmejno področje. Ta spisek vsebuje skupino 0⁶ (prehrambeni proizvodi in žive živali), 1 (pijače in tobak) ter »druge proizvode«, ki jih je moč uvažati po carinskih predpisih splošnih sporazumov med Italijo in Jugoslavijo. Menjava po tem spisku potemtakem, s carinskega vidika, ni nič drugačna od običajne italijansko-jugoslovanske menjave, če izvezemo plačilo po avtonomnem računu.

Lista B se nanaša na kontingente, ki jih je moč uvažati v Jugoslavijo s tržaškega in goriškega področja. Vsebuje proizvode skupin 0 (prehrambeni proizvodi in žive živali), 4 (olja in maščobe), 5 (kemijski in farmacevtski proizvod), 6 (produkti, ki jih razvrščamo po surovini; posplošeno bi lahko dejali, da so to v glavnem polizdelki, ki se uporabljajo za nadaljnjo predelavo), 8 (proizvodi s stilno in/ali napredno tehnologijo).

Na listi C so proizvodi, ki jih je moč brez carine izvažati v Italijo iz Jugoslavije. To so proizvodi skupin 0 (prehrambeni proizvodi in žive živali), 1 (pijače), 5 (kemični proizvodi), 6 (proizvodi, razvrščeni po surovini; polizdelki), 8 (pohištvo). Ti proizvodi so ozko kontingentirani in jih je moč porabiti le na tržaškem področju.

Lista D se nanaša na italijanske proizvode, ki jih je moč brez carine uvoziti v Jugoslavijo. Tudi ti so ozko kontingentirani in jih je moč porabiti izključno na področjih Buj, Kopra, Sežane in Nove Gorice. Na tem spisku so skupine 0 (prehrambena, rastline), 1 (pijače), 5 (kemijski proizvodi), 6 (proizvodi/polizdelki, ki jih razvrščamo po surovini), 7 (stroji in transportna sredstva), 8 (tehnološko in stilistično razviti proizvodi).

Goriški sporazum ne vsebuje določil brezcarinskega uvažanja v Italijo, kar se uravnoveša z dejstvom, da lahko Gorica brez carine uvažata (brezcarinsko področje — Zona Franca) iz katerekoli države, ne le iz Jugoslavije, po vnaprej določenih letnih kontingentih.

Izvajanje tržaškega sporazuma je pokazalo, da so fiksni, z zakonom določeni kontingenti, izraženi v lirski vrednosti (razen pri živini, kjer je kontingent izražen

⁶ Uporabljali bomo mednarodno blagovno klasifikacijo SITC, ki je običajna v mednarodni trgovini. Po tej klasifikaciji se proizvodi najprej delijo na deset osnovnih skupin:

- 0 — prehrambeni proizvodi in žive živali;
- 1 — pijače in tobak;
- 2 — neprehrambene surovine, razen goriv;
- 3 — goriva, maziva in energetske surovine;
- 4 — olja in masti živalskega in rastlinskega izvora;
- 5 — kemični proizvodi;
- 6 — polizdelki, ki jih določamo po surovini;
- 7 — stroji in transportna sredstva;
- 8 — razni proizvodi visoke tehnologije in/ali stila (mode);
- 9 — blago in transakcije, ki jih ne označujemo po vrsti.

Opisane glavne skupine so nadalje razvrščene še po podskupinah z dvema, tremi, štirimi in celo petimi številkami, kar omogoča določanje več tisoč različnih vrst proizvodov po dokaj specialnih skupinah.

Bibliografija:

- Standard International Trade Classification, United Nations Statistical Papers, Series M, N. 10; 2nd Ed.
- SITC Revised, UN Statistical Papers, Series M, N. 34.

v teži), hiba tega instrumenta v mednarodni menjavi in prometu. Blagovna menjava med dvema državama je namreč odvisna od obojestranske notranje ponudbe in povpraševanja, ta pa se spreminja v skladu z razvojem notranje gospodarske strukture v obeh državah. Razen tega pa je jasno, da se kontingenti, izraženi z vrednostjo, v obdobju visoke inflacijske stopnje količinsko kaj hitro zmanjšujejo. Spreminjanje teh kontingentov, kar lahko izvede le državni zakon, pa je izredno zamudno opravilo, ki po navadi stopi v veljavo šele nekaj let po začetnem dogovoru. Tako je bil recimo tovrstni sporazum z dne 31. marca 1955 spremenjen z izmenjavo not med obema vladama 10. februarja 1978. Državni zakon je bil sprejet komaj 29. novembra 1980, a objavljen v italijanskem uradnem listu šele 15. decembra 1980. Šele 22. januarja 1981 so ustrezni uradi v Trstu in Gorici prejeli nove kontingente za liste C in D, ki zamenjujejo prejšnje kontingente z dne 30. aprila 1969. Novi kontingenti za listo C dosegajo vrednost 13.000 milijonov lir, od česar je 88 % proizvodov iz skupine 0 (prehrambeni proizvodi in žive živali), 2,3 % iz skupine 1 (pijače), 1,4 % iz skupine 2 (celuloza), 1,2 % iz skupine 5 (kemijski proizvodi, PVC), 0,4 % iz skupine 6 (manjši kovinski proizvodi), 1,9 % iz skupine 7 (stroji in transportna sredstva) ter 4,7 % iz skupine 8 (stilni in tehnološko napredni proizvodi). V resnici pa je danes ta vrednost precej višja, ker je kontingent za živino in meso izražen v teži, to se pravi 5700 t, kar ne ustreza več vrednosti 9700 milijonov lir ob sklenitvi sporazuma, temveč približno današnjim 22.000 milijonom lir.

Iz opisanega je razvidno, da sestavljajo blagovno strukturo, ki jo Jugoslavija ponuja Italiji na podlagi liste C, pretežno tradicionalni prehrabetni, predvsem mesni izdelki in surovine. Le obrobno se uveljavljajo industrijski proizvodi raznih vrst, kljub popolni liberalizaciji uvoza, to se pravi brezcarinskemu tretmaju na italijanskem tržišču.

Isti predpisi navajajo tudi listo D s skupnim kontingentom 13.000 milijonov lir. Od tega je 1,9 % v skupini 0, 0,5 % v skupini 1, 0,07 % v skupini 3, 35,9 % v skupini 5, 39,5 % v skupini 6, 9,6 % v skupini 7, 11,5 % v skupini 8 in 0,9 % v skupini 9.

Lista D je namenjena brezcarinskemu izvozu v Jugoslavijo in je njena blagovna struktura precej drugačna, pač v skladu z italijansko ponudbo in jugoslovanskim povpraševanjem: pretežno so to kemijski proizvodi, polizdelki (kar združuje skupno več kot 75 % raznih vrst blaga), stroji ter tehnološko in stilno napredni proizvodi. Dejansko pa se lista D ne izkorišča tako intenzivno kot lista C kljub ugodnostim brezcarinskega režima. Razloge bomo omenili pozneje.

Omenili smo že, da sporazuma vsebujeta še listi A in B, vsaka za skupni kontingent 11.000 milijonov lir. Vendar sta ti listi le bolj simboličnega pomena, ker so v njima navedeni kontingenti le indikativnega značaja in jih je moč poljubno prekoračiti, če veljajo za blago, ki ga izvažamo in uvažamo po teh listah, normalni carinski predpisi. Tudi blagovne strukture niso posebno pomembne, ker listi vsebujeta na koncu seznama blaga še postavko »drugo blago«, za katero je predviden dokaj visok kontingent za 1360 (uvoz) oziroma 880 (izvoz) milijonov lir.

Zakaj se vztraja pri teh listah, bo razjasnilo nadaljevanje te razprave.

Slabo stran teh sporazumov, ki je v glavnem, kakor smo dejali, povezana s težavnim in dolgotrajnim usklajevanjem, ki ga zahtevajo spremembe v gospodarskih odnosih, skušajo odpraviti na razne načine. Razpravljajo o predlogu, da bi mešana komisija, ki občasno pregleduje in uravnava delovanje avtonomnih računov, svoje predloge lahko spreminjala z vladnimi dekreti brez dolgotrajnega postopka parlamentarne odobritve. To bi dokaj skrajšalo čas med ugotovitvijo

po nujnosti za spremembo, izdelavo predloga, sprejetjem le-tega in odobritvijo, kar bi seveda omogočalo hitrejšo prilagajanje sporazumov stvarnim razmeram.

Tretji italijansko-jugoslovanski sporazum Alpe-Adria, ki so ga podpisali leta 1962, je deloma lahko izkoristil negativne izkušnje prejšnjih sporazumov. Zanj se določajo kontingenti in blagovne liste vsako leto posebej. Uporabljajo ga lahko le podjetja, ki sodelujejo na letnem sejmu Alpe-Adria v Ljubljani, pozneje pa le tista podjetja, ki so v prejšnjem letu zadovoljivo izpolnila svojo kvoto izvoza in uvoza. Na papirju je torej sporazum Alpe-Adria ustrežnejši. Če se potem dejansko ni uspel razviti, kakor bi se lahko, je to povezano, verjetno oziroma predvsem, kakor bomo še videli, z dejanskim notranjim jugoslovanskim gospodarskim položajem, ki onemogoča širše devizno razpolaganje in brezcarinsko uvažanje blaga iz inozemstva. Širšo razmahnitev trgovanja v obeh smereh po tem sejemskem sporazumu ovira dejstvo, da sta kvoti za uvoz in izvoz strogo usklajeni.

2. Dejansko delovanje obmejnih sporazumov

Da bi prikazali dejansko delovanje obmejnih sporazumov, smo pripravili tabeli 1, 2 in sliko 1.

Tabela 1: GIBANJE NA TREH PREFERENCIALNIH OBMEJNIH SPORAZUMIH IN PRI-MERJAVA Z GLOBALNO ITALIJANSKO-JUGOSLOVANSKO TRGOVINO V MILIJONIH DOLARJEV**

Leto	Celotna blagovna izmenjava po treh sporazumih	Indeks rasti (64 = 100)	V odst. celotne ital.-jugosl. izmenjave	Struktura treh sporazumov v odstotkih		
				Trst	Videm-Gorica	Alpe-Adria
1964	45,0	100,0	14,7	39,7	45,2	15,1
1965	30,0	68,7	11,0	41,5	43,8	14,7
1966	32,8	72,9	9,6	48,8	46,7	4,5
1967	31,8	70,7	7,0	41,5	46,7	11,8
1968	19,6	43,6	4,4	50,5	51,7	17,4
1969	19,1	42,4	3,5	52,5	23,2	24,2
1970	30,5	67,8	4,8	62,7	19,1	18,2
1971	42,0	93,3	6,7	60,4	26,1	13,5
1972	37,0	82,2	5,2	65,9	19,1	15,0
1973	35,4	78,7	3,5	63,3	15,2	21,5
1974	35,1	78,0	2,7	86,3	12,6	21,1
1975	43,8	96,9	3,5	64,9	16,7	18,4
1976	55,3	122,9	4,1	63,0	24,4	12,8
1977	61,4	136,4	3,6	58,8	26,4	14,8
1978	61,5	136,7	4,5	66,1	19,0	14,9
1979	100,1	222,4	5,2	70,0	20,8	9,2
1980	121,7	270,4	5,7	72,8	19,7	7,5
1981	175,6*	390,2	9,6	67,5	28,5	4,0

* Sporazum Alpe-Adria je tu vračunan kot kontingent in ne kot dejanska realizacija, ker ta v trenutku izdelave te tabele še ni bila dokončno znana.

** Račun je bil izdelan na podlagi srednje letne paritete med liro in dolarjem, objavljene v statistikah mednarodne trgovine OECD.

Tabela 1 prikazuje kvantitativni obseg izmenjave po treh sporazumih v sedemnajstih letih od prve večje jugoslovanske reforme leta 1964 in leta 1965 do leta 1981.

Podatki so v milijonih ameriških dolarjev in ne v lirah, kot se to dela v navadnih prikazih prometa po obmejnih sporazumih, kar ima nekaj prednosti: omogoča neposredno primerjavo tako z globalno italijansko-jugoslovansko izmenjavo kakor tudi s širšimi tokovi mednarodne blagovne izmenjave. Omogoča pa tudi

delno deflacijo navedenih vrednosti, če sta bili v tem obdobju inflaciji domačih valut, lire in dinarja, višji od dolarske.

Indeks rasti, prikazan v drugi koloni te tabele, je torej nekoliko realnejši od tistega, ki bi ga izračunavali v lirskih vrednostih, saj bi pri tem v realno rast zaradi inflacije lire vračunavali tudi navidezno rast. Obračuni dolar—lira so bili opravljeni po srednjih vrednostih, k jih letno prinašajo statistike mednarodne trgovine OECD.

Sam indeks rasti treh sporazumov v sedemnajstih letih, od leta 1964 do 1981, kaže naslednje: če vzamemo leto 1964 za osnovo, potem opazamo, da je izmenjava po obmejnih sporazumih padala nekako do leta 1969 na manj kot polovico začetne vrednosti, v obdobju 1970—1975 se je stabilizirala približno pri 80 % začetne izmenjave, šele leta 1976 je preseгла to količino, krepko naraščala v osemdesetih letih in se lani skoraj za štirikrat povečala v razmerju z letom 1964.

Splošno je znano, da se je mednarodna trgovina v tem dolgem obdobju izredno povečala po vsem svetu, zato že ta prvi podatek kaže, da naraščanje prometa po obmejnih sporazumih ni bilo posebno veliko.

To dejstvo prav plastično razberemo iz naslednje navpične vrste, ki prikazuje količinsko izmenjavo po obmejnih sporazumih v odstotkih globalne izmenjave med Italijo in Jugoslavijo: vidimo, da ti podatki padajo od skoraj 15 in 11 odstotkov globalne izmenjave na začetku opisanega obdobja na minimalne vrednosti v letih 1969 (3,5 %), 1974 (2,7 %), 1975 (3,5 %), 1977 (3,6 %), šele v zadnjih štirih letih pa začenejajo zopet pomembno naraščati, tako da so lani dosegli skoraj deset odstotkov globalne izmenjave, to se pravi, da se je pomen obmejnih sporazumov približal pomenu, ki so ga imeli na začetku obdobja.

Dnevni tisk je vsa ta leta ponavadi objavljala dokaj zmagoslavne novice o naraščanju obmejne izmenjave. Podatki za obmejne prednostne sporazume kažejo, da to ne drži, razen v začetnem in končnem obdobju našega pregleda so imeli obmejni sporazumi le manjši pomen v italijansko-jugoslovanskem prometu.

Zadnje tri navpične vrste tabele 1 prikazujejo odstotni prerez sporazumov po treh računih: Trst, Videm-Gorica in Alpe-Adria. Jasno opazamo dokaj stalno preminenco tržaškega dela nad goriškim, ki je nekoliko šibkejši, in Alpe-Adria, ki je najšibkejši del.

Razlogi za to so, mislim, predvsem v notranjem jugoslovanskem gospodarskem razvoju, povezanem z obstojem brezcarinskih kontingentov.

Občasno pomanjkanje deviznih sredstev v Jugoslaviji verjetno ne dovoljuje širše izmenjave po sporazumu Alpe-Adria; lista C na tržaškem sporazumu pa omogoča jugoslovanskemu gospodarstvu dokaj ugodne iztržke na italijanskem tržišču na podlagi brezcarinskega režima. Goriško-videmski sporazum pa za jugoslovanske izvoznike ni tako ugoden, ker kontingenti goriške brezcarinske proste cone (Zonan franca) omogoča prost uvoz od koderkoli in ne le iz Jugoslavije. Se pravi, da ima po tržaškem sporazumu jugoslovansko gospodarstvo v nekem smislu monopolen položaj, kar omogoča, kakor je znano iz osnov ekonomike, najvišji možni učinek.

Da bi dobili popolno sliko, bi morali upoštevati seveda še koncentracijo podjetij, njihovo poslovno usmerjenost in produktivnost v Trstu oziroma Gorici, saj verjetno tudi ta činitelj precej vpliva na gospodarsko učinkovitost obeh sporazumov.

Brezcarinski del izmenjave ustvarja vsekakor dovolj močan »pritisk« in »motor« za obmejne posle, ne more pa biti edini razlog zanje. To vidimo že po tem, da obsega tozadevni celotni kontingent po tržaškem sporazumu komaj polovico (26.000 milijonov lir) izmenjave v letu 1979, tretjino v letu 1980 in petino v letu 1981; dejansko pa še veliko manj, če upoštevamo, da se lista D uporablja v manjšem obsegu.

Obe gospodarstvi morata torej imeti še druge razloge, ki silijo podjetja v izmenjavo po sporazumih, saj je izmenjava po listah A in B normalno carinska in je edina dejanska posebnost uporaba avtonomnega računa.

Položaj postane jasnejši, če si ogledamo ne le izmenjavo samo, pač pa grafikon na sliki 1, ki prikazuje odstotno rast oziroma padec izmenjave, vsako leto v primerjavi s prejšnjim: obmejna izmenjava je narisana črtkano, globalna pa polno. To je neke vrste »elastičnost« izmenjave v času (diferencialno spreminjanje v odstotkih).

Očitno se tako obmejna kakor tudi globalna izmenjava gibljeta v nekih ciklikih, ki pa nimajo vedno iste smeri: v letih 1965 do 1969 sta ciklusa skoraj vzporedna, čeprav se vrednosti obmejnih sporazumov nižje in celo negativne, kar kaže ne le na manjšo rast izmenjave, ampak celo na padce, pozneje pa se ciklusa v glavnem križata (1970—1978), zopet uskladita med leti 1978 in 1980 (vendar je tokrat globalna izmenjava pod obmejno, kar kaže na šibkejšo naraščanje globalne izmenjave), v letu 1981 se zopet križata in usmerita krepko narazen, kar pomeni procentualno naraščanje obmejne izmenjave in padanje globalne.

Opisani pojav kaže na dejstvo, da obmejna izmenjava pogosto raste, kadar pada globalna in obratno.

Dolgoročno gledano pa opazamo, da je procentualno naraščanje iz leta v leto pri globalni izmenjavi v rahlem padcu, pri obmejni v naraščanju, kakor se kaže iz izenačenja podatkov s premicama najmanjših kvadratov:

$$y = 0.39 \times + 16.14 \text{ za globalno izmenjavo}$$

in pa

$$y = 3.025 \times - 15.27 \text{ za obmejno}$$

Obseg italijansko-jugoslovanske blagovne izmenjave se ne giblje premočrtno, ampak periodično niha, toda to se dogaja izmenično po globalnem in po obmejnih sporazumih. To sicer ni »železni« zakon, ker najdemo v njem tudi precejšnje izjeme, kakor se običajno dogaja v gospodarskih pojavih, je pa vsekakor dokaj značilno. Očitno se izmenjava v določenih obdobjih in v določeni meri seli iz globalnih sporazumov v obmejno, v drugih obdobjih pa je pojav obraten.

Razlog za pojav je v zadnji instanci lahko povezan le s plačilno-bilančnim stanjem obeh držav oziroma celotne EGS, kolikor je Italija s carinskega vidika članica te gospodarske formacije.

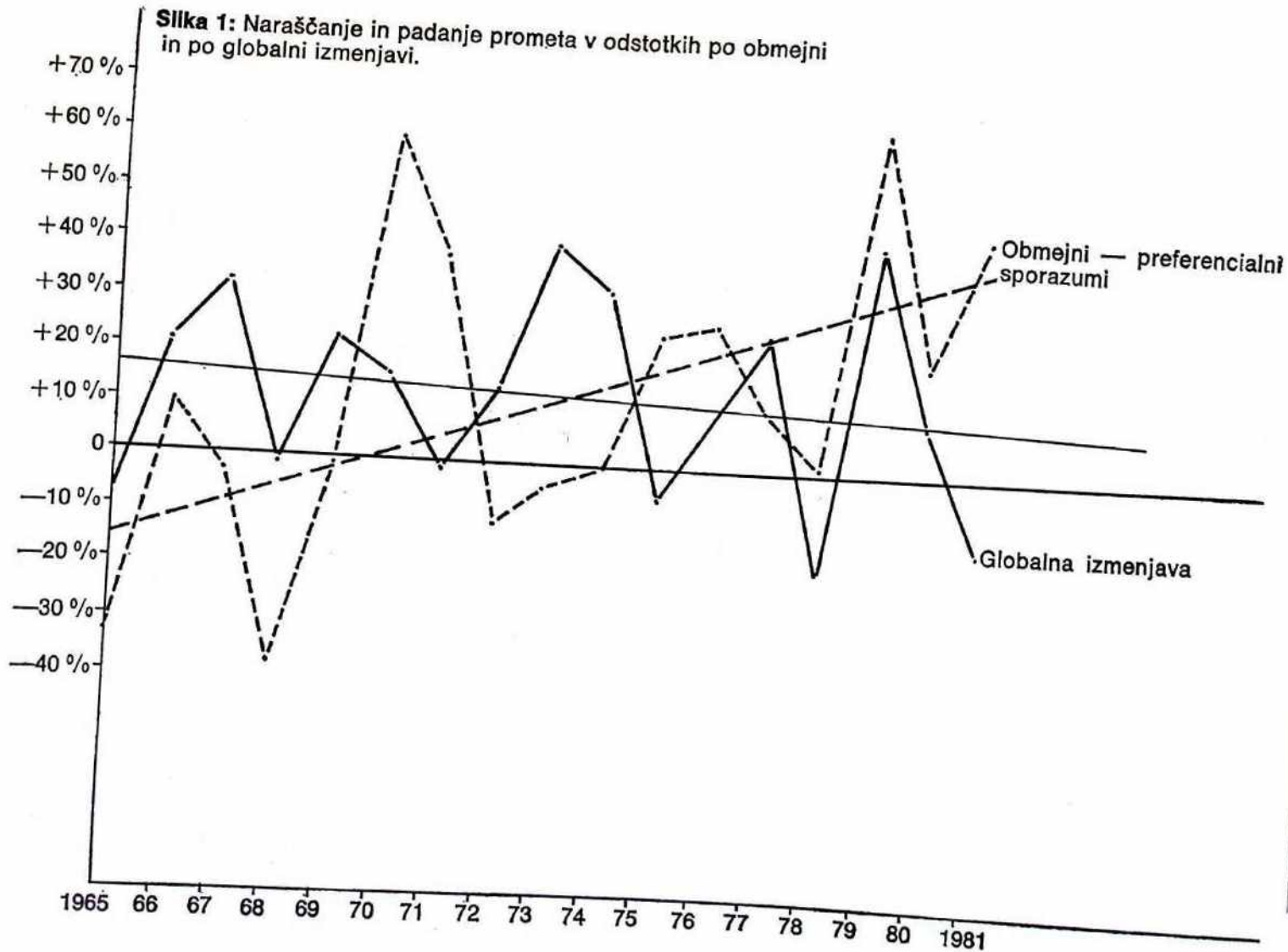
Stvar bi lahko postavili tudi takole: globalni račun izmenjave med obema državama »pretresajo« liberalnejša in restriktivnejša obdobja, odvisno od notranjih plačilnobilančnih situacij. V liberalnih obdobjih je globalni račun ugodnejši mednarodno-gospodarski inštrument in se promet seli nanj.

Zakaj so v takšnem obdobju obmejni sporazumi za podjetnike manj zanimivi? Zato pač, ker določajo nekaj vinkulacij, ki blagovne operacije odbijajo, ker jih kratkomalo dražijo: predvsem morajo operacije izvajati podjetja s sedeži na obmejnem področju, ki si seveda zaračunavajo svoje marže pri poslih. Ta pa povišuje cene izmenjanih proizvodov. Kljub določilom obmejnih sporazumov je treba namreč realistično računati z dejstvom, da le manjši del teh proizvodov proizvedejo na obmejnem področju, ki z industrijskega vidika ni posebno pomembno. Podjetja na obmejnem področju se zato v glavnem le posredniki, ki se v posle vključujejo po sili razmer, to se pravi zaradi določil sporazumov.

Druga limita teh sporazumov se v neki meri kontingenti, predvsem pa klirinški saldo, ki seveda ovira prosto razmahnitev in razvoj poslov na temelju čiste ponudbe in povpraševanja.

V restriktivnih obdobjih globalnega računa pa postanejo mahoma obmejni sporazumi, kljub opisanim vinkulacijam, ugodnejši inštrument poslovanja in promet se začneja prelivati prek njih.

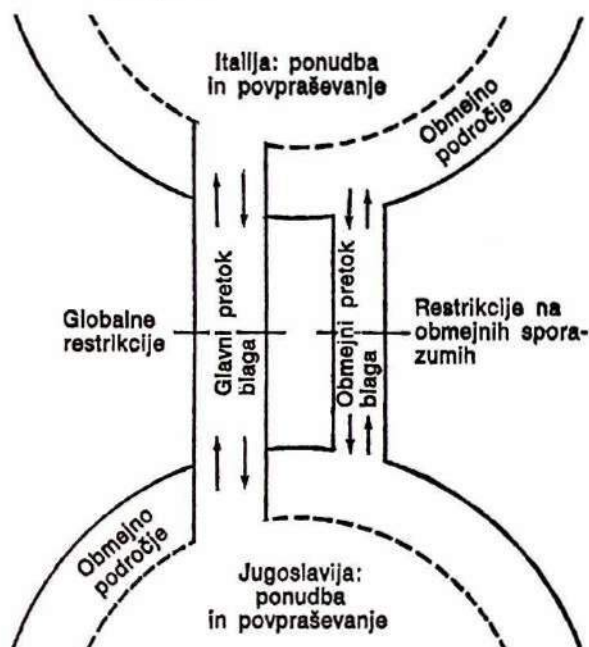
Slika 1: Naraščanje in padanje prometa v odstotkih po obmejni in po globalni izmenjavi.

S sistemskega vidika si lahko to resničnost zamislimo kot pretok (fluks), ki poteka po dveh »kanalih«, globalnem in obmejnem. V obeh stojita jezova z višino, ki jo lahko uravnavamo. Količina pretoka po obeh kanalih je odvisna od celotne količine pretoka, kar je po svoje odvisno od ponudbe in povpraševanja v obeh sosednjih gospodarskih resničnostih. Razporeditev količine v enem ali drugem kanalu pa je odvisna od relativne višine jezov: kadar je globalni jež višji od obmejnega, se začne pretok vlivati prek »obmejnega« kanala in obratno (slika 2).

Slika 2:

Sistemski prikaz obmejne in globalne izmenjave.

Kaj pa je »jez« na globalnem računu?

Če hočemo to pojasniti, moramo upoštevati ne le ovire carinske narave: države danes dokaj uporabljajo necarinske restrikcije. Ko zaide Italija v plačilno-bilančne težave, uvede ponavadi za uvoz blaga takoimenovane brezobrestne pologe pri Italijanski banki (Banca d'Italia), ki podražijo posle, kar brezobrestni pologi podjetja precej stanejo, še posebej v hudo inflacijskih obdobjih. Jugoslavija pa uvede kratkoma uvozna dovoljenja in prisilno oddajo deviz. Prepoved uvoza posle ne le ovira, ampak celo onemogoča, oddaja deviz pa ukinja edino korist, ki jo pogosto imajo podjetja od prodaje v tujini.

Te ovire pa v glavnem ne veljajo za obmejne sporazume, deloma iz političnih, deloma iz gospodarskih razlogov. Jugoslovanski podjetjem, recimo, ni potrebno oddajati prisluženi deviz Narodni banki, ker lire ostajajo v Italiji na avtonomnih računih in jih je moč v celoti uporabljati za nakupe v Italiji sami, jugoslovanska vlada pa tudi nima razloga, da bi prepovedala uvoz po teh računih, saj je plačilno-bilančno ravnovesje na njih zagotovljeno. Tudi Italija ni uvedla posebnih pologov za posle po avtonomnih računih, deloma ker bi to bilo v nasprotju z duhom »preferencialnosti« teh inštrumentov gospodarskega sodelovanja med obema državama,

deloma pa zato, ker je pretok blaga v tem prometu minimalen v primerjavi z globalnim in zato državi ne more prizadejati večje škode oziroma ne more bistveno vplivati na njeno plačilnobilančno stanje. Za Italijo kakor za Jugoslavijo namreč velja, da se avtonomni računi že po samem načinu delovanja avtomatično usklajeni.

Ta usklajenost je sicer v svobodnejšem ozračju izmenjave in gospodarstva precejšnja ovira, v hujših časih pa prednost, kar prek mehanizma lokalizacije podjetij v obmejnem pasu koristi obmejnemu gospodarstvu: naraščajo posli za ta podjetja, naraščajo zaslučki, raste število poslov, naraščata zaposlenost in dohodek. Člani manjšinske skupnosti, ki obvezno obvladajo oba jezika pa imajo v tem gospodarskem prostoru že — in samo — zaradi tega prednostni položaj, bodisi kot podjetniki ali delodajalci, bodisi kot delojemalci oziroma uslužbenci.

3. Blagovna struktura

Blagovna struktura izmenjave po preferencialnih (prednostnih) obmejnih sporazumih in njen razvoj v zadnjem obdobju (1977—1981) sta prikazana v tabeli 2. Podana je tudi primerjava z blagovno strukturo globalne izmenjave med Italijo in Jugoslavijo v celotnem desetletju 1969—1978.

Tabela 2: BLAGOVNA STRUKTURA V PROMETU MED ITALIJO IN JUGOSLAVIJO PO GLOBALNEM RAČUNU IN PO PREFERENCIALNIH SPORAZUMIH

Blagovni sektor SITC	Globalni rač. 1969—1978	Uvoz v Italijo						Globalni rač. 1969—1978	Izvoz iz Italije					
		Trst		Gorica-Videm		Alpe-Adria			Trst		Gorica-Videm		Alpe-Adria	
		1977	1981	1977	1981	1977	1981		1977	1981	1977	1981	1977	1981
0, 1, 4	37,5	65,1	58,7	68,3	50,6	73,8	76,2	3,5	4,7	12,1	1,6	9,1	0,2	3,4
2	25,9	9,0	15,2	0,3	34,0	0,0	12,8	4,2	14,8	24,3	0,0	6,2	0,0	0,0
3	2,3	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,9	0,0	0,0	0,5	0,0	0,0	0,0
5	3,6	0,6	4,5	0,8	3,9	0,5	0,7	10,6	23,3	38,3	19,2	42,0	8,6	13,7
6	21,7	19,6	19,3	3,5	6,5	24,7	7,8	30,4	9,9	9,4	12,4	16,8	29,6	31,7
7	6,7	4,4	1,4	0,01	0,0	1,0	2,6	41,9	40,5	13,2	60,4	19,0	31,1	29,2
8	2,3	0,8	0,9	1,4	4,7	0,0	0,0	7,4	6,7	1,2	5,9	6,7	30,2	22,1
9	0,1	0,3	0,1	1,9	0,0	0,0	0,0	0,1	0,03	0,3	0,02	0,2	0,0	0,0

Deset let uvoza v Italijo kaže da odpade vsekakor levji delež na prehranske proizvode, neprehranske surovine in polizdelke (skupine 0, 1, 4, 2 in pa 6), ki znašajo skupaj 85 % celotnega uvoza. Med ostalimi 25 % pripada prvo mesto strojem (6,7 % celotnega uvoza), drugo kemijskim proizvodom (3,6) ter stilnim in tehnološko naprednim proizvodom (2,3 %).

Na preferencialnih sporazumih je ta slika nekoliko drugačna: veliko višji je odstotek prehranskih proizvodov in nižji odstotek neprehranskih surovin in polizdelkov.

Vendar opazamo, da se, v glavnem, v petletju 1977—1981 položaj tudi na preferencialnih sporazumih postopoma prilagaja globalni sliki s težnjo, da bi se povečale kvote proizvodov skupin 2, 5, 7 in zmanjšale kvote skupin 0, 1, 4 (prehranski proizvodi).

Menimo, da je globalni račun v desetletju 1969—1978 vernejša slika sil ponudbe in povpraševanja v obeh državah, saj prek njega stopa v stik celotna najširša paleta produktivnih in porabnih sil v obeh državah. To še posebej v obdobjih relativne liberalizacije.

V obdobjih pa, ko so obmejni računi restriktivnejši od globalnega, se s prometom na njih ukvarja le manjše število podjetij z obmejnega področja. Blagovna struktura na teh sporazumih pomeni tedaj tudi posebno specializacijo podjetij, ki se s tem prometom ukvarjajo na obmejnem področju. To kaže tudi dejstvo, da so razlike od računa do računa, kar spet govori o razlikah med podjetji v Gorici in Trstu ter tistimi, ki delujejo po sejmskem sporazumu Alpe-Adria (recimo v letu 1977).

V obdobjih pa, ko postanejo ti računi liberalnejši, navali nanje, kakor smo že dejali, tisti promet, ki bi se v navadnih razmerah razvijal po globalnem računu, in to seveda z angažiranjem obstoječih podjetij v obmejnem pasu, a tudi z odpiranjem novih, če je potrebno.

Seveda se to dogaja tako, da se prenaša nanje deloma tudi tista blagovna struktura, ki je vernejši odsev ponudbe in povpraševanja v obeh državah, to se pravi, jugoslovanskega blaga, ki je konkurenčno in zaželeno na italijanskem tržišču, in italijanskega, ki je konkurenčno in zaželeno na jugoslovanskem. Razumljivo je torej, da se v takšnih obdobjih blagovne strukture po globalnem in po preferencialnih računih približujejo.

Oglejmo si še blagovno strukturo italijanskega izvoza.

Že na desetletnih podatkih opažamo, da je italijanski izvoz veliko bolj uravnotežen od uvoza in razporejen po vseh možnih blagovnih vrstah: proizvodi 0, 1, 4 (prehrambeni) zavzemajo komaj 4,7 % izvoza, kar kaže na majhen delež agrarnih proizvodov v italijanskem izvozu v Jugoslavijo, neprehrambene surovine komaj 4,2 %, energetski proizvodi 1,9 %, kemijski proizvodi 10,6 %, polizdelki 30,4 %, stroji 41,9 %, stilni in tehnološko napredni proizvodi po 7,4 %. Gospodarsko razmerje med Italijo in Jugoslavijo ostaja slej ko prej takšno, da je Jugoslavija tradicionalni dobavitelj nekaterih surovin, Italija pa raznovrstne tehnologije in polizdelkov za industrijo.

Če to strukturo primerjamo s sporazumi, opažamo višji in naraščajoč izvoz prehranbenih proizvodov, dokaj visok in naraščajoč izvoz surovin (celo 24,3 % leta 1981 po tržaškem sporazumu), dokaj visok in naraščajoč izvoz kemijskih izdelkov in polizdelkov, pač pa nižji in padajoč izvoz (razen pri Alpe-Adria) strojev in stilnih ter tehnoloških proizvodov.

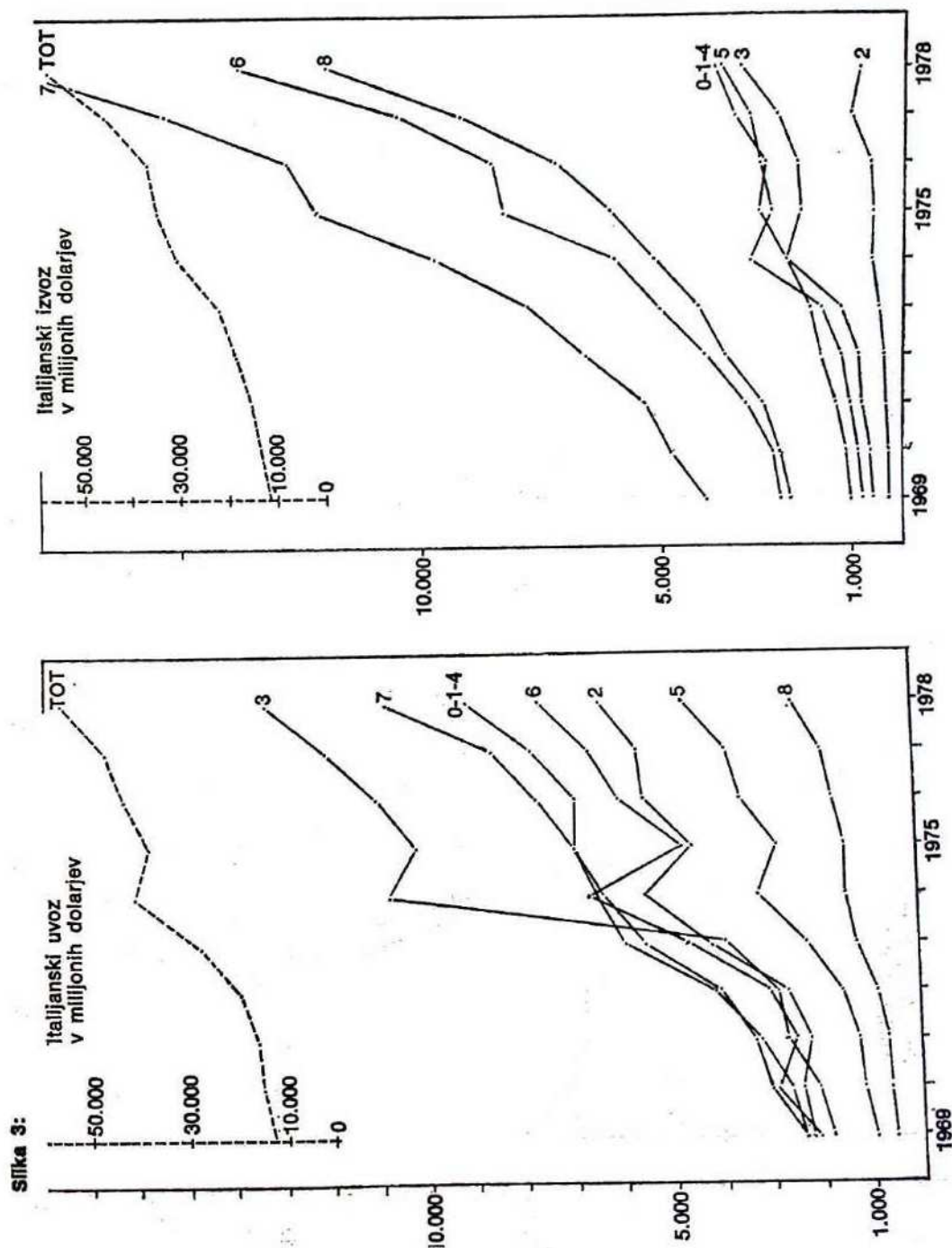
V sporazumih je torej slika nekoliko drugačna: v zadnjem času jih jugoslovansko gospodarstvo uporablja tudi za uvoz nekaterih surovin.

Menimo, da je treba to dejstvo povezati z jugoslovanskimi uvoznimi restrikcijami. Te so prizadele celotni uvoz in podjetja morajo izkoriščati celo obmejne sporazume ter italijansko tržišče za uvoz teh proizvodov kljub verjetnosti, da niso nastali na italijanskem proizvodnem področju ter jih je morala še prej tudi Italija uvoziti. Ponavljamo pa tudi že prej izrečeno mnenje, da je razlog za razlike med obmejno in globalno situacijo v specializaciji podjetij, ki se ukvarjajo z opisanimi posli, predvsem v restriktivnejših obdobjih življenja in delovanja opisanih sporazumov. V liberalnejših obdobjih, kot je sedanje, se struktura spreminja glede na širše potrebe obeh gospodarstev in seveda glede na količino in kakovost restrikcij na globalnem računu.

4. Sklepi

Preferencialnih obmejnih sporazumov med Italijo in Jugoslavijo ni moč obravnavati ločeno od globalne menjave med obema državama ne le zato, ker so prvi del druge, ampak tudi zato, ker podatki kažejo, da sta obe vrsti izmenjave komplementarni in funkcionalni: zelo pogosto narašča promet po obmejnih sporazumih, kadar globalna menjava pada ali stagnira in obratno.

To je povezano z restrikcijami in z večjo ali manjšo liberalizacijo obojestranskega prometa, kar je po svoje zopet v zvezi z notranjim plačilnobilančnim položajem obeh gospodarstev.

in surovin, predvsem mesa. To je seveda precej prizadelo prav Jugoslavijo, ki si je bila z izvozom mesa ustvarila dokaj solidno plačilnobilančno stanje z Italijo in EGS. Že te prve restrikcije so nekoliko oživile prej stagnirajoče obmejne sporazume.

V naslednjem desetletju smo bili priče prilagajanja zapadnih gospodarstev novo nastali situaciji.

Za Italijo to lepo prikazuje slika 3 o italijanskem izvozu in uvozu blagovnih vrstah v milijonih dolarjev od leta 1979 do 1978. V letu 1974 poskoči uvoz energije na prvo mesto v italijanskem uvozu,⁷ prehrambeni proizvodi (0, 1, 4) pa zdrknejo na tretje mesto.

Opazamo, da se italijanska proizvodna struktura dokaj žilavo sooča z nastalo krizo. To kažejo krivulje izvoza, in sicer s hitrim naraščanjem prav najkvalitetnejših blagovnih skupin, tistih, v katere je vdelenega največ tehnološkega, stilnega znanja, okusa in človeškega dela: 7 (stroji in prometna sredstva), 6 (izdelki, ki jih uvrščamo po surovini, to so v bistvu polizdelki, ki jih uporabljamo za nadaljnjo predelavo in uporabo) in 8 (proizvodi, v katere je vdeleno tehnološko in stilno znanje), medtem ko ostale skupine začenjajo prav v tem obdobju močno zaostajati za prej opisanimi in se razdalja med prvimi in drugimi veča. Od leta 1969 do leta 1978 se izvoz strojev poveča za štiri in pol krat, izvoz polizdelkov za petkrat, izvoz stilnih in tehnološko naprednih proizvodov pa za šestkrat. Petrolejski šok je bil boleč za Italijo, a tudi koristen. Bil je pravi, pravcati zdravilni udarec: očitno se je italijanska produkcijska struktura premaknila za korak naprej. Italija je postala povsem zrela industrijska dežela, ki uvaža v glavnem surovine in energijo, jih spreminja v tehnološko in stilno napredne izdelke ter izvažata v zameno za prve. Da ji to v povprečju uspeva, kaže saldo trgovinske bilance: ta je bil najnižji prav v letu 1974 in je znašal —5% kosmatega narodnega dohodka, toda že leta 1978 je bil zopet pozitiven. Seveda je bilo treba občasno poseči tudi po restriktivnih ukrepih, vendar menimo, da se lahko izreče sodba, da je italijansko gospodarstvo kot celota dobro prestalo ta izpit: z izredno velikim številom predvsem majhnih in najmanjših podjetij, z najrazličnejšimi organizacijskimi strukturami od nekaterih multinacionalnih družb do državnih podjetij, od zadrug do zasebnih podjetij, od obrtnišтва do tako imenovanega »črnega dela«, predvsem pa s hitrim nastajanjem vedno novih in propadanjem starih podjetij je pokazalo, da se lahko hitro prilagodi še tako slabemu položaju. Prav hitro nastajanje novih podjetij in propadanje starih omogoča prilagajanje gospodarstva novim razmeram: stare tehnologije in vodstvene koncepte morajo zamenjati nove, iniciativne, to je bistvo vsakega napredka.

Slika 4 pa kaže isto situacijo v zvezi z jugoslovanskim gospodarstvom za isto obdobje. Na levi strani opazamo nezadržno rast uvoza, predvsem iz skupin 7 (stroji in prometna sredstva) in 3 (energija), ki pa mu na desni ne sledi podoben tempo izvoza. Sicer slika ni povsem negativna, predvsem kar se tiče strukture. Tudi Jugoslavija je začela izvažati predvsem proizvode iz skupin 7, 6 in 8 (stroje, polizdelke ter tehnološko napredne proizvode, podobno kakor Italija), mimo tega pa je pri Jugoslaviji pomemben še izvoz iz skupin 0, 1, 4 (prehrambeni proizvodi), vendar je tempo naraščanja izvoza v vseh teh sektorjih prepočasen v primerjavi s težnjami po uvozu, kar ima seveda za nujne posledice restrikcijo. Njihova sled se pozna tudi na krivuljah uvoza v posameznih blagovnih sektorjih, ki kažejo več prelomov in padcev, posebno skupina 6 (polizdelki), 5 (kemijski proizvodi), 2 (surovine), 0, 1, 4 (prehrana), celo 7 (stroji). Na splošno pa prav to zadnje področje kaže nezadržno

⁷ LOKAR A., »Propensione alla cooperazione economica tra Italia e Jugoslavia — Analisi per settori merceologici«. Raziskava, izdelana za družbo »Trieste-Consult« v Trstu.

težnjo po naraščanju, dokaz za veliko povpraševanje po strojih, tehnologiji, investicijski mrzlici, volji do razvoja.

Tej volji pa na drugi strani gospodarske resničnosti jugoslovanske dežele ne sledi adekvatna produktivnost vloženi sredstev, ki naj bi dajala rezultate tudi v zunanji trgovini.

Blagovni saldo je bil negativen v vseh letih od 1970 do 1977, nihajoč med 4 in 10 odstotki kosmatega narodnega dohodka. To so velike številke, ki jih ni lahko kriti: niso dovolj prilivi od raznih servisov, kakor sta turizem ali transport, ni dovolj delo jugoslovanskih delavcev v tujini, potrebni so še inozemski krediti, iz katerih izvira današnja huda jugoslovanska zadolženost v tujini.

Vendar pa so občasno potrebni še restriktivni ukrepi, ki naj bi brzdali močno povpraševanje po tujem blagu, predvsem tehnologiji. Manj pa se je doslej jugoslovanska gospodarska politika ukvarja z možnostjo, da bi izboljšala svojo globalno ponudbo z večjo produktivnostjo celotnega gospodarstva, ki bi jo omogočale najrazličnejše organizacijske oblike podjetij, podobno kakor so to storili z vidnim uspehom v Italiji. Menim, da globalne produktivnosti ni moč reševati z enim samim organizacijskim modelom, ki ne ustreza za najrazličnejše zahteve in zmožnosti populacije in njene kulturne ravni. To je seveda zapleteno vprašanje, ki vodi mimo okvira te razprave, in se ga zato tukaj ne moremo lotiti.

V tej celotni sliki, kakor smo jo doslej prikazali, so se obmejni sporazumi izkazali za precej koristen inštrument mednarodnega trgovanja in sodelovanja, saj je bila njihova funkcija v glavnem ta, da so pomagali premeščati težave, pred katerimi se je znašla izmenjava obeh držav v kriznih, restriktivnih obdobjih. Posebej koristni pa so bili še za obmejno področje, saj se z njihovim prometom lahko ukvarjajo le podjetja, ki imajo sedež na tem področju. Že sama obmejna izmenjava pa zahteva znanje obeh jezikov, zaradi česar pomenijo ti sporazumi tudi zelo ugodno možnost za člane slovenske narodnostne skupnosti v Italiji, kar se kaže tako v deležu podjetij, ki se ukvarjajo z obmejnimi prometom, kakor tudi v deležu bančnih zavodov, ki posredujejo te posle, Slovenska Tržaška kreditna banka je recimo v letu 1981 posredovala 35 % vseh poslov po tržaškem avtonomnem računu, kar je največji delež vseh bančnih zavodov v Trstu, ki se ukvarjajo s tem prometom.

Seveda bi obmejni sporazumi lahko veliko več nudili obmejnemu gospodarstvu, če bi se prek njih razvijalo ne le trgovinsko posredništvo, katerega gospodarski učinek na obmejno področje in njegovo prebivastvo je omejen, ampak tudi industrijsko sodelovanje, ki omogoča delovne procese, zaposlovanje bolj kvalificirane delovne sile, uvajanje tehnologije in, ne nazadnje, veliko večji delež dohodka.

Kako bi bilo mogoče doseči ta cilj? Jasno je, da bi obmejni sporazumi morali postati predvsem bolj fleksibilni in prilagodljivi raznim situacijam na terenu: potrebno bi bilo zvišati kvote vsaj v skladu s splošnimi inflacijskimi težnjami, če ne še v večjem odstotku, da bi se obmejno področje bolj uveljavilo v izmenjavi med obema državama: treba pa bi bilo tudi hitro spreminjati liste glede na potrebe obeh gospodarstev. Zato bi bilo ugodno, če bi te operacije lahko opravljal kakšen lokalni urad ali forum, ki bi bil točno seznanjen z vsakokratno situacijo. Se pravi, da bi bilo potrebno imeti več avtonomije pri uravnavanju in vodenju obmejne izmenjave. Vprašanje zase pa je seveda političnogospodarska volja obeh držav, da v vsakem primeru izvzame avtonomne račune iz problemov svoje notranje gospodarske politike in tako dopusti tisto stabilnost v obmejnem gospodarstvu, ki je osnovni pogoj za razvijanje dejavnosti, ki zahtevajo ne le kratkoročne, ampak tudi in predvsem dolgoročno investiranje.

Viri: — Gospodarska zbornica Slovenije, Oddelek za obmejno izmenjavo.

— Jugoslovanska izvozna in kreditna banka Beograd, Poslovna enota Koper, Izpostava v Trstu.

— Statistički godišnjak Jugoslavije, 1981, Savezni zavod za statistiko, Beograd, Kneza Miloša 20.

— Mesečni pregled privredne statistike SFRJ, 1982, I, Savezni zavod za statistiko, Beograd, Kneza Miloša 20.

— Statistics of Foreign Trade, Series A & C, OECD/OCDE, Division des Statistiques économiques et des Comptes nationaux 2, ure Andre Pascal 75775 Paris Cedex 16 France.

— Statistica mensile del commercio con l'estero Dic. 1981 anno 47°, V serie n. 12.

Riassunto

LA COLLABORAZIONE ECONOMICA DELLE AREE CONFINARIE D'ITALIA E JUGOSLAVIA E POSSIBILITÀ D'INSERIMENTO PER IL GRUPPO NAZIONALE SLOVENO IN ITALIA

L'autore esamina il principale strumento di collaborazione economica confinaria tra Italia e Jugoslavia, e cioè gli scambi preferenziali confinari, che si svolgono sui cosiddetti conti autonomi: quello di Trieste/Trst, quello di Udine/Videm-Gorizia/Gorica e l'accordo fieristico Alpe-Adria.

Dopo una breve descrizione formale e storica degli accordi, viene svolta un'analisi approfondita del loro reale funzionamento dal 1964 al 1981. Al riguardo, è interessante soprattutto il confronto delle variazioni differenziali degli scambi preferenziali con quelli svolti sul conto globale, percentualmente di anno in anno. Il fenomeno starebbe ad indicare con una certa significatività, che gli scambi tra i due stati tendono a migrare alternativamente dal conto globale a quelli preferenziali, secondo il crescere o il decrescere delle restrizioni al traffico internazionale cui sono costretti i due stati di volta in volta.

Gli accordi preferenziali dimostrano pertanto di rappresentare uno strumento utile alle economie dei due Paesi adriatici, seppure i giornali abbiano talvolta riportato valutazioni esagerate sulla loro importanza, più un'espressione di desideri che della realtà delle cose. La struttura merceologica degli scambi sui conti autonomi invece non si discosta essenzialmente da quella globale: l'Italia vi si presenta soprattutto con una domanda per le materie prime ed i prodotti alimentari jugoslavi, la Jugoslavia invece, una domanda di tecnologia, semilavorati ed anche — recentemente — di materie prime reperibili sul mercato italiano.

Nella misura in cui una certa parte degli scambi italo-jugoslavi si riversa attraverso gli accordi preferenziali, essi rappresentano degli elementi utili all'economia confinaria, soprattutto data la clausola di coinvolgimento di imprese locali, ciò che risulta utile pure ai membri del gruppo nazionale sloveno in Italia, chiamati naturalmente a parteciparvi, a causa del loro bilinguismo.

Summary

ECONOMIC CO-OPERATION OF THE BORDERLANDS IN ITALY AND YUGOSLAVIA AND POSSIBILITIES THAT THE SLOVENE NATIONAL COMMUNITY SHOULD HAVE A DUE ECONOMIC SHARE IN ITALY

First of all the author discusses the main instrument of the economic frontier co-operation between Italy and Yugoslavia, that is, preferential, frontier traffic which is carried out through the so-called autonomous accounts: the agreement of Trieste/Trst and of Gorizia/Gorica-Udine/Videm and the fair contract of Alpe-Adria.

First the formal side of these agreements and a short history of their formation is described; it is followed by the analysis of the activities based upon these agreements in the period between the years 1964 and 1981. From this point of view it is most interesting to compare differential changes in preferential and global exchange expressed in percentage separately for each year. The comparison shows that the exchange between the two countries alternately moves from the global account between Italy and Yugoslavia to preferential ones and vice versa and that it depends upon greater or smaller restrictions in international turnover that both countries are obliged to introduce.

Preferential agreements are consequently a useful instrument for the economy of both the Adriatic countries, although in the newspapers we could often read too high appraisals of these agreements. They were more wishes how these agreements should function

rather than their actual functioning. The trade structure of exchange based on the autonomous accounts does not essentially differ from the global one: Italy chiefly requires Yugoslav raw materials and food products, while Yugoslavia for technology, semi-manufactured products, and also — particularly lately — for some raw materials.

As a considerable part of Italian and Yugoslav exchange is carried out via preferential agreements, these means are useful also in the frontier economy, especially because there is a clause on exchange through the firms with their seats in the frontier area. This is also useful to the members of the Slovene national minority living in Italy as they are naturally called to take part in this activity because of their bilingualism.